

УДК 327(5-11)"2022-2025"

Наталія Хома,

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології та міжнародних відносин,
Національний університет «Львівська політехніка»,
nataliia.m.khoma@lpnu.ua,
ORCID ID: 0000-0002-2507-5741,
DOI 10.29038/2524-2679-2025-02-39-59

ЦЕНТРАЛЬНОАЗІЙСЬКИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЮ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ АКТИВІЗАЦІЇ 2022–2025 рр.

З'ясовано причини, наслідки активізації Китаєм центральноазійського вектора зовнішньої політики. Розкрито еволюцію ініціатив, зміст політики Китаю щодо держав Центральної Азії; з'ясовано позицію держав регіону щодо співпраці з Китаєм; досліджено вплив російського чинника на політику Китаю в Центральній Азії; з'ясовано результати, проблеми, які проявилися в ході активізації взаємин останніми роками. Методологія дослідження опирається на інституційний аналіз. Звернено увагу на нові механізми дво- та багатосторонньої взаємодії Китаю й держав Центральної Азії. Причинами активізації Китаю в Центральній Азії визначено тяглість зв'язків; геополітичні амбіції Китаю; геоекономічні характеристики регіону (надра, розміщення як логістичного коридору); зацікавленість в інвестуванні та ринку збуту продукції; зниження спроможності росії впливати на Центральну Азію й ін. Причини активізації Китаю в Центральноазійському регіоні наявні не лише з боку Китаю, а й держав Центральної Азії: потреба в надійному гарантові безпеки; зацікавленість в інвесторах; бажання інших моделей спілкування, аніж та, котру реалізовує росія (зверхність, тиск і под.). Указано наслідки активізації Китаю в регіоні Центральної Азії: зростання ризику для держав регіону потрапити в боргову залежність від Китаю з подальшими загрозами суверенітету, безпеці; створення Китаєм у державах регіону прошарку корумпованих чиновників, які підтримують проєкти, вигідні саме Китаю; побоювання економічного та демографічного «поглинання» Китаєм центральноазійських держав, заволодіння природними ресурсами й т. ін.

Ключові слова: Китай, Центральна Азія, геополітика, регіональна геостратегія, геостратегічні пріоритети, національний інтерес, національна безпека, ініціатива «Один пояс, один шлях».

Nataliia Khoma,

Lviv Polytechnic National University,

ORCID ID: 0000-0002-2507-5741

CENTRAL ASIAN VECTOR OF CHINA'S FOREIGN POLICY: REASONS AND CONSEQUENCES OF ACTIVATION (2022–2025)

The reasons and consequences of China's activation of the Central Asian vector of foreign policy are determined. The evolution of initiatives and the content of China's policy towards the states of Central Asia are revealed; the position of the states of the region on cooperation with China is clarified; the influence of the Russian factor on China's policy in Central Asia is investigated; the results and problems that have emerged during the activation of relations in recent years are identified. The research methodology is based on institutional analysis. Attention is drawn to new mechanisms of bilateral and multilateral interaction between China and the states of Central Asia. The reasons for China's activation in Central Asia are determined as follows: continuity of ties; China's geopolitical ambitions; geoeconomic characteristics of the region (mineral resources, location as a logistics corridor); interest in investment and market for products; reduced ability of Russia to influence Central Asia, etc. The reasons for China's activation in the Central Asian region are not only on the part of China but also on the part of the Central Asian states: the need for a reliable security guarantor; interest in investors; desire for other models of communication than the one implemented by Russia (superiority, pressure, etc.). The consequences of China's activation in the Central Asian region include: an increased risk for the states of the region to fall into debt dependence on China with subsequent threats to sovereignty and security; China's creation of a layer of corrupt officials in the states of the region who support projects that are beneficial to China; fears of economic and demographic "absorption" of Central Asian states by China, seizure of natural resources, etc.

Key words: China, Central Asia, geopolitics, regional geostrategy, geostrategic priorities, national interest, national security, Belt and Road Initiative.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Геополітична роль Центральної Азії нині стрімко зростає. Тут перетинаються інтереси провідних світових гравців, кожен із яких прагне реалізувати свій національний інтерес, зміцнити геополітичні позиції завдяки ресурсам, розміщенню та іншим можливостям центральноазійських держав. Останніми роками змагання за вплив на Центральну Азію різко прискорилися через низку причин, передусім

через зниження спроможності росії впливати на процеси в Центральній Азії. Тривалий час росія позиціювала себе тим зовнішнім гравцем, який має інтереси в регіоні та нібито якісь преференції «старшого брата». Повномасштабне вторгнення в Україну змінило як можливості росії впливати на регіон, так і вплинуло на сприйняття росії в державах Центральної Азії (попри їх неоавторитарні режими). Це стало «вікном можливостей» для Китаю й меншою мірою – інших держав (Туреччина, держави ЄС, США, Індія та ін.).

Китай найбільше використовує момент ослаблення позицій росії в Центральній Азії; так він реалізовує свої геополітичні амбіції. Про це свідчить стрімка активізація різного типу взаємодій у порівнянні з попередніми етапами співпраці з п'ятьма державами регіону. Китай має репутацію держави, яка схильна використовувати різні кризи, міжнародні конфлікти й под. для зміцнення власних позицій. У 2022–2025 рр. таку можливість для Китаю опосередковано створила російська агресія проти України, яка мала наслідком зниження присутності росії в Центральноазійському регіоні. Казахстан, Узбекистан, Киргизстан, Туркменістан та Таджикистан цікаві Китаю різною мірою й щодо різних сфер, однак в основі цього інтересу – дві особливості Центральноазійського регіону: 1) багаті надра (передусім енергоресурси); 2) географічна позиція транспортного торгового коридору з Китаю в західному напрямку.

Китай не лише декларує наявність інтересу до Центральної Азії, а й демонструє рішучість у відстоюванні своїх геополітичних, безпекових, економічних та інших інтересів. Цілі Китаю постійно розширюються; вони вже вийшли за рамки лише логістичних коридорів і викопного палива. Загострення безпекових викликів у глобальному масштабі прискорює розвиток співпраці Китаю з центральноазійськими державами. Це динамічний процес, який потребує моніторингового аналізу задля виявлення можливих геополітичних й інших наслідків.

Робоча гіпотеза дослідження: останніми роками Китай скористався ослабленням впливу росії на держави Центральної Азії; застосована Китаєм тактика є проявом геоекономічної експансії через потрапляння центральноазійських держав у боргову залежність із подальшими ризиками для їх безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Після розпаду СРСР та утворення незалежних держав Центральної Азії Китай радше оцінював потенціал новоутворених держав, але активна співпраця не відбувалася. Отож і проблематика в науковому дискурсі представлена нечисленними дослідженнями. Інтерес до вивчення відносин Китаю та держав Цент-

ральної Азії зріс у 2010-х рр. Предметом уваги вчених були геополітичні, геоекономічні й безпекові інтереси Китаю в Центральній Азії, а також інтереси держав Центральної Азії щодо співпраці з Китаєм. Приділено увагу можливостям і ризикам співпраці держав Центральної Азії в межах ініціативи Китаю «Один пояс, один шлях» (Belt and Road Initiative, BRI), яка реалізується від 2013 р.

Нині в низці західних політологічних, безпекознавчих видань прицільно вивчається зовнішньополітичний курс Китаю: *The China Quarterly*, *Journal of Contemporary China*, *China Brief Notes* та ін. Чимало видань розглядають політику як Китаю, так і держав Центральної Азії: *Asian Journal of Political Science*, *Central Asian Survey*, *Central Asian Affairs*, *Asia Policy* та ін. В Україні Інститутом сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України й ГО «Українська асоціація китаєзнавців» видається науковий журнал *Китаєзнавчі дослідження*.

Низку досліджень центральноазійського вектора зовнішньої політики Китаю провели українські (А. Гольцов [19], Б. Голянич [20], А. Гончарук [21], С. Даниленко [22], О. Деменко [23], А. Морозюк [24], Н. Романюк [25] та ін.) і закордонні вчені (Я. Бава [1], Т. Дадабає [3], А. Мендес [8], І. Сунь [14], Я. Шчепановіч [11], Н. Яу [18] та ін.). Розпочате вивчення опосередкованих наслідків російсько-української війни для Центральної Азії, позаяк вони також формують мінливий регіональний (центральноазійський) порядок [5; 7]. Звернено увагу на те, як Китай заповнює «вакуум» у Центральній Азії, який утворився після зменшення впливу росії [6]. Значний інтерес до тематики виявляють також російські автори; без конкретизації їх неоколоніальних імперських наративів хочемо відзначити: у їхніх роботах наголошено, що як тільки «конфлікт з Україною» завершиться, то Росія якнайшвидше має відновлювати ослаблені позиції в Центральній Азії, щоб не втратити контроль над регіоном.

Мета дослідження – з'ясувати причини та наслідки активізації впродовж останніх років Китаєм центральноазійського напрямку своєї зовнішньої політики. Для досягнення мети поставлено **завдання**: розкрити еволюцію ініціатив Китаю щодо регіону Центральної Азії; виділити особливості політики Китаю щодо держав Центральної Азії; з'ясувати позицію держав Центральної Азії щодо активізації співпраці з Китаєм; дослідити вплив російського чинника на політику Китаю в Центральній Азії; проаналізувати співпрацю Китаю з кожною з держав Центральної Азії крізь призму досягнутих результатів, наявних викликів і проблем, можливих перспектив.

Методика дослідження. Методологія дослідження опирається на інституційний аналіз, спрямований на вивчення рішень як Китаю, так і

держав Центральної Азії, у частині співпраці впродовж останніх років (2022–2025 рр.).

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Історично Центральна Азія була на важливому географічному перехресті, де різні цивілізації (індійська, китайська, османська та ін.) змагалися за свій стратегічний вплив на регіон. Його важливість підкреслював Г. Дж. Маккіндер у теорії Гартленда – «Світового острова», куди, зокрема, входить і Центральна Азія: хто править «Світовим островом», той панує над світом. Нині саме Центральна Азія має вирішальне значення для спроб Китаю побудувати новий світовий порядок.

Відносини Китаю та держав Центральної Азії еволюціонують, що дало змогу дослідникам виокремити кілька етапів, а нам – доповнити цю хронологію.

На *першому* етапі (1991–1995 рр.) Китай спостерігав за наслідками розпаду СРСР, установив дипломатичні відносини з державами регіону. У 1994 р. сформульовано бачення держав Центральної Азії через визначення загальних принципів взаємин. Розвивалась економічна, торговельна співпраця, але в невеликих масштабах. Приділялась увага безпековим проблемам на кордонах. Відносини розвивалися повільно не лише через традиційну обережність Китаю, а й через тогочасну зорієнтованість Китаю на співпрацю з державами Південно-Східної Азії.

На *другому* етапі (1996–2000 рр.) Китаєм розпочато реалізацію «стратегії проникнення» через занепокоєння безпекою та економічним розвитком прикордонної смуги з огляду на чутливість держав Центральної Азії до міжнародного тероризму, ісламського радикалізму, екстремізму, організованої злочинності. Водночас зріс інтерес Китаю до вуглеводневих ресурсів центральноазійських держав. Від 1996 р. Китай співпрацював із частиною держав Центральної Азії (Казахстан, Киргизстан, Таджикистан) у межах «Шанхайської п'ятірки».

На *третьому* етапі (2001–2013 рр.) Центральна Азія набула стратегічного значення для Китаю з огляду на глобальні наслідки подій 11 вересня 2001 р. [23, с. 223]. Актуалізувалися проблеми забезпечення доступу до сировини, використання транзитного потенціалу регіону. Китай посилив акцент на багатосторонній співпраці в рамках Шанхайської організації співробітництва. Хоч на цьому етапі підписано багато домовленостей, але багато із них мали декларативний характер. Китай відкрито не розкривав намірів щодо Центральної Азії, але активно інвестував у регіон, передусім в енергетичну інфраструктуру.

Четвертий етап (2013–2021 рр.) пов'язаний із геоекономічною ініціативою BRI. У 2013 р. Китай оголосив створення «Економічного поясу Шовкового шляху», намір розвивати економічні коридори «Китай – Центральна Азія – Росія – Європа» та «Китай – Центральна та Західна Азія – Перська затока – Середземне море». Вони мали істотно скоротити терміни доставлення китайських вантажів у Європу [20, с. 16]. Відбулось економічне «проникнення» в регіон [24, с. 269] у сферах енергетики, транспортно-логістичної інфраструктури, створення зон вільної торгівлі та ін. Отже, Центральна Азія вже тоді набула для Китаю стратегічної ваги, а ослаблення від 2022 р. впливу росії на регіон лише прискорило ці процеси. Додатковим чинником зближення Китаю й держав Центральної Азії стала зміна влади в Афганістані (2021 р.) і нові ризики, зумовлені політикою ісламістського руху «Талібан» [12].

П'ятий етап (2022 р. – донині) – зростання темпів та інтенсивності взаємодії Китаю з регіоном Центральної Азії. Це пов'язано з витіснення Китаєм росії, вимушеним початком проєктів в обхід росії через санкційну політику Заходу. Китай працює не лише з кожною з держав регіону на двосторонньому рівні, а й з усіма країнами регіону як колективним актором без залученості будь-яких інших держав. Ідеться, передусім, про саміти «Китай – Центральна Азія», «С+С5».

Китай акцентує увагу на тягlostі зв'язків із Центральною Азією – ще від стародавнього Великого шовкового шляху. Нині формується «бачення спільноти Китаю та Центральної Азії зі спільним майбутнім» [16]. Сі Цзіньпін зробив кроки, щоб переконати держави Центральної Азії в тому, що в поляризованому світі, де багато погано прогнозованих викликів, вони можуть розраховувати на підтримку Китаю. Зокрема, у Сіанській декларації (2023 р.) [17] закріплена спільна позиція держав-підписантів: підтримка ефективного всебічного співробітництва між Китаєм і державами Центральної Азії відповідає їхнім фундаментальним інтересам. Останні два роки прискорено вибудовується механізм взаємодії в системі «Китай – Центральна Азія». Плани Китаю відкрити секретаріат «С+С5» свідчать про відхід від свого попереднього бажання працювати на двосторонньому рівні.

Очевидним є намір прив'язати всю Центральну Азію до Китаю незалежно від внутрішньої ситуації та змін, які відбуваються в межах окремо взятих держав регіону. Також Китай розраховує, що в межах спільного формату йому простіше буде організовувати діалог про спільні проєкти (залізниці, газопроводи й ін.), куди залучено одночасно кілька держав і де є суперечності між центральноазійськими державами через відмінні національні інтереси.

Наполегливу політику китайського експансіонізму в регіоні Центральної Азії добре характеризують ідіоми «hide one's capabilities and bide one's time», «taoguang yanghui», що означає «зберігати стриманість і вичікувати». Політику Китаю в регіоні Центральної Азії називають «геостратегією ефективного впливу» [19, с. 37]. Вона передбачає дієве просування своїх інтересів, здобуття різноманітних вигод, зміцнення на теренах центральноазійських держав власних геополітичних та геоекономічних позицій. При цьому щодо особливо слабких у політичному й економічному сенсі держав Китай потенційно може реалізувати курс на встановлення своєї латентної гегемонії.

Конфлікти та напруга між центральноазійськими державами перешкоджають Китаю реалізовувати свої інтереси, особливо масштабні інфраструктурні проєкти. Прикладом є проєкт залізниці SKU (China–Kyrgyzstan–Uzbekistan railway project), перемовини щодо якого тривали від 1997 р., і лише у 2025 р. проєкт стартував. У його реалізації не була зацікавлена третя сторона – Казахстан. Такі кейси конкуренції в межах регіону Центральної Азії Китай ураховує, щоб уможливити реалізацію своїх прагматичних інтересів.

Для Китаю Центральна Азія важлива через геоекономічні характеристики (багатство регіону мінерально-сировинними ресурсами): можливості трансконтинентального сполучення для реалізації BRI; перспективи вигідного інвестування в галузі господарства центральноазійських держав; ринки збуту китайської продукції [19, с. 35].

Очевидним є те, що Китай зацікавлений у безпечній Центральній Азії, бо за інших умов сильно ускладниться чи й унеможливиться реалізація проєктів і досягнення Китаєм своїх національних цілей. Китай зацікавлений у більш активній участі в питаннях безпеки, бо його інвестиційні проєкти вимагають стабільності в регіоні, недопущення будь-яких збройних протистоянь на зразок тих, що відбувалися донедавна між військовими Таджикистану та Киргизстану [2]. Відтак Китай зацікавлений в угодах на зразок підписаної між Таджикистаном і Киргизстаном (13.03.2025 р.) [13]. Ще одним прикладом зацікавленості Китаю в безпеці в Центральній Азії став візит у 2022 р. Сі Цзіньпіня до Казахстану, у ході якого озвучені запевнення в підтримці територіальної цілісності Казахстану [9]. Після вторгнення росії в Україну це була дуже важлива заява з огляду на наявність у Казахстану кордону з росією.

Однак, хоч Центральна Азія та Китай і мають взаємовигідні відносини, проте вони дуже асиметричні. Також для держав Центральної Азії важливо не опинитись у центрі конкуренції великих держав; це має результатом

їхні кроки щодо балансування відносин із Китаєм, США, ЄС, Туреччиною, росією та ін. Не лише Китай цікавиться Центральною Азією. Наприклад, 75 % нових родовищ нафти в Казахстані – це проєкти американських нафтових компаній; у регіоні працюють і британські, французькі, турецькі, іранські, японські, російські компанії. Отож Центральноазійський регіон стає одним з основних у світі регіонів боротьби великих держав за вуглеводневі й інші природні ресурси. Крім нафти та газу, наявні інтереси й до урану Узбекистану, алюмінію, міді й чорних металів Таджикистану тощо. Багатство надр Центральної Азії посилює зацікавленість у регіоні як Китаю, так і інших великих акторів міжнародної політики.

Для інтеграції в інші держави Китай традиційно застосовує систему низьковідсоткового кредитування. Це може призвести до боргової залежності держав і підриву їхньої національної безпеки. Шрі-Ланка, Ефіопія, Кенія, Ангола та інші. держави вже є прикладами того, до чого призводить несвоєчасне повернення позик у Китаю на реалізацію інфраструктурних, енергетичних й інших проєктів. Наразі основна частина китайських капіталовкладень спрямована в паливно-енергетичний сектор, видобуток природних ресурсів, будівництво трубопроводів до Китаю для транспортування цих ресурсів і т. ін. Кредитні кошти від Китаю передбачають, що за них купується китайська техніка для реалізації згаданих проєктів. Бачимо, що Китай уже друге десятиліття здійснює дуже прагматичну стратегію підтримки свого національного бізнесу та робочої сили завдяки сприянню їх залученості до закордонної економічної експансії.

Китай зміцнює свої інтереси «жорсткої» сили в Центральній Азії. Для цього Пекін створив військову базу в Мургабському районі Таджикистану поблизу китайсько-афганського кордону. Проведено велику кількість спільних військових навчань з арміями держав Центральної Азії в рамках ШОС, а також на дво- чи тристоронній основі. Китай також запустив програми навчання армій держав Центральної Азії, надавав військово-технічну допомогу. Упродовж останнього десятиліття помітні кроки Китаю, щоб захопити ринок оборонного обладнання Центральної Азії, витіснивши з нього насамперед росію. Продаж Китаєм зброї в регіоні різко зріс. Наприклад, Туркменістан придбав у Китаю ракетні системи HQ-9 і HQ-12, Узбекистан – ракетну систему HQ-9 FD2000, Казахстан – ударні безпілотники Wing Loong-1 і т. ін.

Донедавна позиція Центральної Азії щодо співпраці з Китаєм дещо відрізнялася сприйняттям ініціатив Китаю, спрямованих на всебічну активізацію взаємин. Наприклад, Казахстан й Узбекистан демонстрували

деяку стриманість у співпраці з Пекіном, аніж Таджикистан чи Киргизстан. Але після російського вторгнення в Україну почала окреслюватися тенденція щораз більшої зорієнтованості на Китай. Не в останню чергу цьому сприяла також адресована Китаєм державам Центральної Азії теза про нинішнє звуження в держав Центральної Азії кількості великих партнерів для співпраці. Ішлося про те, що росія сконцентрована на війні з Україною, США вийшли з Афганістану, а отже, зменшили свою увагу й до держав, які сусідять із цією державою (Туркменістан, Таджикистан, Узбекистан).

Не виключаємо, що саме агресивний зовнішньополітичний курс росії підштовхує останніми роками Центральну Азію до Китаю. Казахський аналітик А. Амребаєв навів яскраву метафору того, як деякі центральноазійські уряди сприймають своїх великих держав-сусідів: «Китай для мене – стихія води. Вода може бути життєдайною рідиною для вирощування на полях [...] але вода також може бути небезпечною і знищити все. Отже, цю воду треба використовувати так, щоб вона [...] давала плоди»; «якщо Китай – це вода, то що таке росія? Сьогодні, ймовірно, це шкідлива хімічна рідина, яка проникає в ці пори і знищує все живе. І тут треба будувати якісь дамби, щоб ця рідина не проникала [...], бо росія стає дуже токсичною. Це дуже токсична речовина» [23]. Очевидно, що росія як гарант безпеки стає все менш привабливою для еліт держав Центральної Азії й щораз більше сприймається як джерело загрози. Однак і щодо Китаю не сформоване стійке позитивне ставлення; це розуміє китайська влада, а тому намагається запропонувати нові інструменти. Зокрема, прагнучи досягти своїх цілей у регіоні, Китай, завдяки корупції, створив у державах Центральної Азії цілий прошарок належно мотивованих до співпраці чиновників.

У рамках BRI та завдяки позикам державних банків Китаю китайські компанії (а не компанії з центральноазійських країн) уже реалізували низку інфраструктурних проєктів у Центральній Азії. Так, у 2020 р. загальні китайські інвестиції сягнули 40 млрд дол., 7700 китайських компаній працювали в регіоні. Із кожним роком цифри зростають. Китай кредитує держави Центральної Азії, але опісля використовує це для досягнення своїх інтересів у регіоні. Наприклад, 52 % (1,2 млрд дол.) зовнішнього боргу Таджикистану та 45 % (1,7 млрд дол.) Киргизстану припадає на Китай. Узбекистан заборгував Китаю еквівалент 16 % свого ВВП, Казахстан – 6,5 %, Туркменістан – 16,9 % [15]. Якщо Казахстан й Узбекистан наразі повертають борги за інфраструктурними проєктами BRI завдяки експорту вуглеводневих ресурсів до Китаю, то інші держави

регіону відчувають щораз сильніший борговий тиск. Пекін змусив Бішкек і Душанбе включити в договори про проєкти BRI пункти про більший контроль Китаю над активами, якщо вони не повертатимуть своєчасно борги. Зауважимо, що держави Центральної Азії по-різному ставляться до питання позик. Наприклад, Казахстан й Узбекистан не вважають китайські позики загрозою своїм економічним і політичним інтересам, тоді як у Таджикистані та Киргизстані такі побоювання сильні через уразливі економіки і їм доводиться, зокрема, віддавати борги шляхом постачання Китаю природних ресурсів за заниженими цінами.

На рівні урядів держав Центральної Азії наявна добре замаскована недовіра до Китаю через побоювання, що ця держава «поглине» їх економічно та демографічно. Громадськість вважає, що хоча місцеві еліти отримують вигоду від китайських інвестицій, але корупція й дискримінація нічого не змінюють для населення. Відсутність прозорості багатьох китайських інвестицій у Центральну Азію підживлює незадоволення й в окремих державах регіону (Казахстан, Киргизстан) уже відбувалися протести громадськості проти присутності Китаю та політики урядів держав Центральної Азії щодо зближення з Китаєм. Через залученість великої кількості китайських працівників на ринок праці країн Центральної Азії зменшилися можливості працевлаштування для місцевих жителів; також погіршилась екологія та зросла захворюваність населення. Також населення держав Центральної Азії має певні антикитайські настрої через утиски прав мусульманської меншини уйгурів у Китаї, а також казахів, киргизів й узбеків. Водночас, з огляду на неоавторитарний режим цих держав, вимоги громадян швидко «корегуються» репресивними заходами, а міжнародні інструменти не мають достатнього впливу на запобігання порушенням прав людини.

Китай знає про зростання незадоволення через зростання своєї присутності в регіоні та намагається протидіяти цьому. Зокрема, під час саміту «С+С5» (2023 р.) Сі Цзіньпін визнав факт зростання антикитайських настроїв і наголосив на важливості створення китайськими компаніями в країнах Центральної Азії локальних робочих місць, зокрема під час будівництва складів та промислових підприємств. Це визначено одним з інструментів зниження напруги на локальному рівні в державах Центральної Азії.

Якщо давати оцінку того, чи насправді остерігаються лідери держав Центральної Азії залежності від Китаю, то посилення певних тривожних настроїв присутнє вже не один рік. Ці настрої стосуються недопущення заволодіння Китаєм вуглеводневими й іншими природними ресурсами

держав Центральної Азії. Водночас лідери держав Центральної Азії дуже зацікавлені в інвестиційній співпраці з Китаєм з огляду на тривалу протяжність кордону (спільний кордон мають три з п'яти держав регіону), відсутність виходу до моря та інші причини, а тому дуже обережно публічно артикують свої побоювання.

Припускаємо, що певною мірою інтерес Центральної Азії до Китаю зумовлений відсутністю реальної зацікавленості у співпраці з ними держав Заходу. Наприклад, Киргизстан зацікавлював західних інвесторів проєктом залізниці, що об'єднала б кілька держав Центральної Азії. Під час візитів до США та Німеччини (2023 р.) президента Киргизстану С. Джапаров жодних домовленостей щодо проєкту не досягнуто. Також низка європейських держав лише озвучувала готовність передати промислові технології в регіон Центральної Азії, однак не зробили цього, а Китай за допомогою наданих технологій закладав фундамент для співпраці в найширшому спектрі сфер. Очевидно, що держави ЄС, США та ін. мають певні застереження щодо реалізації спільних масштабних проєктів із державами Центральної Азії через високий рівень корупції, низьку якість демократії, нехтування демократичними правами та свободами й т. ін. Відтак фокус уваги центральноазійських держав зосередився на Китаї, із яким є близькі цінності (неоавторитарні).

Розглянемо детальніше російський чинник активізації Китаю в Центральній Азії. Росія тривало нав'язувала себе державам регіону як провідний партнер. Тривала присутність росії в регіоні та той факт, що нинішні центральноазійські держави колись були частиною Російської імперії та СРСР, дали москві переваги для встановлення тривалого політичного впливу. Ці позиції змінилася, хоч росія докладася зусиль (тиск, шантаж, обіцянки й т. ін.) для збереження позицій. Наприклад, лише у 2022 р. в. путін здійснив п'ять поїздок до держав Центральної Азії. Утім, роль росії в регіоні почала знижуватися, а Китаю – зростати ще до російської агресії щодо України. Цьому сприяло відкриття у 2009 р. першого газопроводу між Центральною Азією з Китаєм. Відтоді Китай послідовно працює, щоб максимально непомітно прискорити цю ерозію старих моделей відносин держав Центральної Азії з росією. Росія не може зрівнятися з обсягами китайських інвестицій, будівельними контрактами тощо в Центральній Азії. Однак торговельні відносини росії з державами Центральної Азії є значними; товарообіг росії з усіма п'ятьма країнами Центральної Азії навіть зріс у результаті реконфігурації ланцюга постачання, спричиненого війною та санкціями. Утім, нині росія відчуває серйозну економічну й політичну конкуренцію, адже Китай прискорено

розширив відносини з лідерами Центральної Азії, а держави Центральної Азії більшою чи меншою мірою також активізувалися за різними напрямками міжнародної співпраці.

Війна в Україні спонукала Китай і країни Центральної Азії шукати нові транзитні шляхи до Європи, передусім залізничні. Торгівля країн Центральної Азії, які не мають виходу до моря, до 2022 р. проходила найперше через росію. Більша частина торгівлі Китаю з Європою в рамках BRI також проходила територією росію. Однак із посиленням санкційної політики Заходу на росію Китай та держави Центральної Азії (Узбекистан, Киргизстан – передовсім) почали шукати альтернативи, уключаючи розширення торгівлі між собою й інші маршрути через Іран і Середній коридор через Каспійське море. Важливо розуміти, що ці процеси відбулися не через військове вторгнення росії в Україну (як протест проти цього), а через те, що міжнародні антиросійські санкції розірвали налагоджені логістичні ланцюги, спричинили вихід із російського ринку низки західних компаній. Тут наявна винятково прагматична, а не ціннісна мотивація, що зрозуміло з огляду на недемократичний тип політичного режиму як Китаю, так і всіх центральноазійських держав.

Окрім того, дається взнаки багаторічне російське зверхнє ставлення до народів Центральної Азії, утручання у внутрішні справи суверенних держав регіону. Нинішня доктрина путіна, яка обґрунтовує військове вторгнення під приводом захисту російськомовних, стала чинником віддаляння держав Центральної Азії від росії. Через агресивну стратегію щодо України лідери держав Центральної Азії відчували потенційну загрозу схожого сценарію на своїх теренах, особливо в Казахстані, який єдиний у регіоні має кордон із росією й досі не завершив процес його демаркації. Неодноразово фіксувалися сигнали від росії щодо того, що й казахські кордони можуть опинитися під загрозою, бо частини Казахстану мають бути повернуті як історично російська територія. Також росія досі має свої військові об'єкти на теренах держав Центральної Азії (у Казахстані, Киргизстані, Таджикистані), що нині сприймається не як гарантія, а як виклик безпеці.

Фактично ще до російського вторгнення в Україну Китай почав витісняти росію як основну силу впливу в Центральній Азії, оскільки для більшості держав регіону саме він уже є головним торговельним партнером [4, с. 5]. Однак саме нинішні трагічні події в Україні останніми роками найбільше сприяють відкриттю «вікна можливостей» для Китаю, щоб зміцнити свої позиції в Центральній Азії. При цьому сам Китай дуже стриманий, обережний у реалізації свого зовнішньополітичного курсу; він публічно не артикулює про свої істинні цілі, обирає вичікувальні тактики

й цим уможлиблює досягнення поставлених завдань у міжнародній політиці. Отож, хоча нині держави Центральної Азії співпрацюють і з Китаєм, і з росією, але росія поступово стає «молодшим партнером» для центральноазійських держав, якщо порівнювати з Китаєм.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Низка чинників сприяє зростанню інтересу до вивчення центральноазійського вектора зовнішньої політики Китаю. Серед них: 1) опосередковані наслідки російської агресії щодо України як для держав Центральної Азії, так і для Китаю; 2) зростання безпекових ризиків через політику руху «Талібан» в Афганістані; 3) загострення конкуренції (у глобальному масштабі) за вплив на Центральну Азію; 4) пошук державами Центральної Азії надійного гаранта своєї безпеки й т. ін. Загалом, тематика є дуже динамічною, постійно переглядається через щораз нові виклики різних масштабів.

Центральна Азія сприймається Китаєм як важливий геостратегічний гравець з огляду на природні ресурси та роль транзитного шляху між Європою й Азією. Китай обережно, наскільки можливо непомітно, вибудовує стратегію інтервенції в регіон. Він дбає винятково про свої інтереси, але, щоб їх задовольнити, використовує інструменти, цікаві для центральноазійських держав, наприклад низьковідсоткове кредитування. Китай бачить у державах Центральної Азії великих і довготривалих постачальників природних ресурсів за прийнятну вартість. Реалізуючи проєкти в Центральній Азії, Китай підтримує своїх виробників і залучає свою робочу силу, а не місцеву, що спричиняє протести в країнах регіону. Також Центральна Азія важлива для безпеки Китаю з огляду на Сіньцзян-Уйгурський автономний район, ураховуючи етнічні та релігійні зв'язки центральноазійських народів з уйгурами, щодо яких Китай здійснює геноцид. Відкриття військових баз, проведення спільних військових навчань, надання військово-технічної допомоги, вихід на ринок зброї, оборонного обладнання Центральної Азії, облаштування кордонів і т. ін. також є сферами інтересу Китаю.

Кожна з держав Центральної Азії має власне бачення співпраці з Китаєм. Казахстан й Узбекистан тривалий час доволі стримано ставилися до широкої співпраці з Пекіном, аніж Таджикистан чи Киргизстан; Туркменістан дотримувався політики нейтралітету та уникав багатьох форм співпраці. Але останніми роками всі держави Центральної Азії більш зорієнтовані на Китай через внутрішні проблеми й глобальні

виклики. Посилення сприйняття росії як джерела загроз, а також запроваджені проти держави-агресора міжнародні санкції стали чинником зближення держав Центральної Азії та Китаю. Однак було б доречно робити висновок про сформоване однозначно позитивне ставлення до Китаю в еліт і громадськості держав Центральної Азії. Це розуміє Китай, а тому пропонує гарантії безпеки, можливості для створення нових робочих місць, нові інфраструктурні проекти та ін. Утім, еліти та громадськість центральноазійських держав мають побоювання, що через значні борги Китаю, накопичені через реалізацію інфраструктурних проєктів і масштабну корупцію, Китай може заволодіти їхніми природними ресурсами, територією тощо.

Особливий інтерес Китаю до Центральної Азії почав проявлятися не з початком міжнародної санкційної політики щодо росії, а від початку реалізації інфраструктурної ініціативи BRI у 2013 р. Усі держави регіону мають значні природні ресурси й розміщені на перехресті торговельних шляхів. Масштаби співпраці з тією чи іншою державою регіону визначаються, передусім, наявністю спільного кордону, безпековими викликами, доцільністю та можливістю розвитку нових транспортних коридорів через ту чи іншу державу. Для неоавторитарного Китаю сприятливим для співпраці чинником є той факт, що режими всіх держав Центральної Азії не відповідають демократичним стандартам, а корупційні механізми неформально є прийнятними. Показово, що всі держави Центральної Азії, з одного боку, зацікавлені в партнерстві з Китаєм та бачать певні переваги для себе, а з іншого – остерігаються потрапляння у фінансову (боргову) чи іншу форму залежності.

Казахстан є головним економічним партнером Китаю в регіоні. Зацікавленість стосується казахських природних ресурсів, побудови транспортних коридорів, логістичних об'єктів, підприємств хімічної та ін. промисловості. Особливістю Казахстану є те, що наразі його борг Китаю не набув загрозливих розмірів. Казахстан єдиний серед держав Центральної Азії має кордон із росією, а велика його частина не є демаркованою. Після вторгнення росії в Україну та зростання тривожності щодо можливої російської агресії й щодо Казахстану Казахстан розглядає саме Китай гарантом своєї територіальної цілісності. Відтак в офіційній риторичі Китаю озвучено намір будувати китайсько-казахську спільноту зі спільним майбутнім і високою довірою.

Киргизстан співпрацює з Китаєм у сферах енергетики, транспорту, гірничодобувної промисловості, логістики, сільського господарства й т. ін. Китай є найбільшим торговельним, інвестиційним партнером

Киргизстану. Велике значення має початок спорудження залізниці (спільно з Узбекистаном), яка уможливить транспортування в обхід росії. Є перспектива перетворення Киргизстану на логістичний центр для євразійської торгівлі. Однак китайсько-киргизькі відносини є дуже асиметричними: для Китаю проєкти в Киргизстані є незначними, але для Киргизстану це є способом інтегруватись у світову торгівлю. Водночас така інтеграція спричинила значний борг перед Китаєм, посилилися критичні настрої в киргизькому суспільстві щодо партнерства з Китаєм передусім через зростання китайської трудової міграції в Киргизстані.

Узбекистан та Китай не мають спільного кордону; відбувається співпраця у сферах економіки, торгівлі, логістики, сільського господарства, енергетики, протидії тероризму й наркаторгівлі. Китай є провідним постачальником зброї в Узбекистан, натомість Узбекистан постачає природний газ, бавовну, неорганічні хімікати тощо. Також Узбекистан зацікавлений у співпраці з Китаєм у сфері цифрової трансформації: ідеться як про розвиток електронної комерції, покращення цифрових послуг, так і про експорт китайських цифрових технологій нагляду, контролю за населенням (цифровий авторитаризм). Через територію Узбекистану проходить газопровід «Центральна Азія – Китай». Для Китаю Узбекистан є коридором до портів Перської затоки та Чорного моря. Узбекистан важливий для Китаю як частина торгового маршруту «Середній коридор» (Транскаспійський міжнародний транспортний маршрут), який з'єднує Азію та Європу. Узбекистан має виражені економічні амбіції, а тому більш відкритий до китайських інвестиційних проєктів, ніж більшість держав Центральної Азії. При цьому наразі немає високого ризику потрапити в боргову залежність від Китаю, оскільки кредити спрямовуються переважно у високорентабельні галузі узбецької економіки.

Таджикистан (найбідніша країна Центральної Азії) надзвичайно важливий для Китаю через розміщення (відкриття шляху в західному напрямку) та багатство надр. Основний інтерес для Китаю становить видобуток золота, свинцю, міді, цинку й т. ін., що має наслідком руйнування таджицької екосистеми. Зростання заборгованості Таджикистану Китаю є загрозливим через неспроможність повернути позики. Економічна експансія Китаю може трансформуватись у політичну та безпекову залежності. Таджикистан вимушений удаватися до таких нестандартних способів повернення боргу, як передання у розпорядження Китаю золоторудних родовищ; звільнення китайських підприємств від сплати податків; допуск китайських підприємств до стратегічно важливих секторів економіки, як-от бавовнярство. Ще у 2011 р. Таджикистан передав Китаю частину

свої території, багатої золотом та ураном, в обмін на списання боргів, але влада цю втрату представила як успішне врегулювання багаторічної прикордонної суперечки, а не як плату за борги. Оскільки Таджикистан має спільний із Китаєм кордон, то посилення залежності від Китаю може мати загрозливі наслідки для суверенітету та територіальної цілісності. Китай має дві військові бази в Таджикистані, активізує військову співпрацю, убудовується в таджицький сектор безпеки. Це особливо актуалізувалося після захоплення у 2021 р. влади в Афганістані рухом «Талібан». Також військові бази слугують посиленню контролю над уйгурами в Сіньцзян-Уйгурському автономному районі, захисту китайських інвестицій у Таджикистані й т. ін.

Туркменістан і Китай взаємодіють, передусім, щодо розробки газових родовищ, транспортування газу (газопровід «Центральна Азія–Китай»), завдяки чому росію поступово витісняють із регіону. Туркменістан має великі поклади газу, але обмежений у самостійному видобутку та виході на світовий ринок. Туркменістан фактично потрапив у фінансову залежність від Китаю, але офіційно заперечує це. Є припущення про постачання газу Туркменістаном Китаю в рахунок боргів (схема «ресурси в обмін на інвестиції»). Також Туркменістан узалежнений від партнерства з Китаєм в частині імпорту зброї й цифрових технологій спостереження. Китай є другим за величиною постачальником зброї до Туркменістану. Водночас відносини Китаю з Туркменістаном наразі розвиваються найповільніше в межах регіону. Про це свідчить представлення динаміки відносин двох держав, особливо на владних інтернет-ресурсах. Ідеться переважно про декларацію намірів, обговорення планів, консультації, вивчення можливостей, у той час, як у випадку з іншими державами Центральної Азії, констатуються конкретні результати.

Наразі держави Центральної Азії та Китай мають взаємовигідні, але виражено асиметричні відносини. Китай зацікавлений у центрально-азійському регіоні як джерелі природних ресурсів, ринку збуту своїх товарів (у т. ч. зброї, технологій стеження й т. ін.), транспортно-логістичних шляхах у західному напрямку, можливостях розміщувати військові бази. Натомість держави Центральної Азії зацікавлені в китайських інвестиціях та технологіях, але остерігаються потрапляння в боргову залежність від Китаю з подальшими наслідками для свого суверенітету, територіальної цілісності, безпеки.

Отже, *причинами* активізації Китаю в регіоні Центральної Азії є тяглість зв'язків між ними; геополітичні амбіції Китаю; гео економічні характеристики регіону; розміщення центральноазійських держав як

логістичного коридору в західному напрямку; зацікавленість Китаю в інвестуванні та ще одному великому ринку збуту своєї продукції; зниження спроможності росії впливати на процеси в Центральній Азії; намір зайняти панівні позиції на ринку зброї, оборонного обладнання для держав Центральної Азії та ін. Причини активізації Китаю в Центральноазійському регіоні наявні не лише з боку Китаю, а й держав Центральної Азії. Це потреба в надійному гарантові безпеки; зацікавленість в інвестиційній співпраці з Китаєм за відсутності істотної зацікавленості держав Заходу; бажання інших моделей спілкування, аніж та, котру реалізовує росія (зверхність, тиск і под.).

Наслідки активізації Китаю в регіоні Центральної Азії: зростання ризику для держав регіону потрапити в боргову залежність від Китаю з подальшими наслідками для свого суверенітету, територіальної цілісності, безпеки; створення Китаєм у державах Центральної Азії прошарку корумпованих чиновників, які підтримують проекти, вигідні саме Китаю; зростання недовіри до Китаю через побоювання економічного й демографічного «поглинання» центральноазійських держав, заволодіння природними ресурсами тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bawa, J., Sheokand, A. (2023). China's Grand Strategy for Tajikistan: Challenges and Threats. *Asian Journal of Political Science*, № 31 (2), pp. 125–139. DOI: 10.1080/02185377.2023.2226880
2. Bekmurzaev, N. (2025). Kyrgyzstan and Tajikistan Reach Historic Border Delimitation Agreement. *Eurasia Daily Monitor*, № 22. URL: <https://jamestown.org/program/kyrgyzstan-and-tajikistan-reach-historic-border-delimitation-agreement/>
3. Dadabae, T., Sonoda, S. (2023). Nudging not Nagging: Leveraging Mentorship and Patronage in Sino-Uzbek Relations, 2017–2022. *Journal of Contemporary East Asia Studies*, № 12 (1), pp. 110–147. DOI: 10.1080/24761028.2023.2252297
4. Dickey, S. (2013). Rising China, Sinking Russia. *The Economist*, № 6, pp. 4–6.
5. Doolotkeldieva, A. (2023). Implications of Russia's War Against Ukraine for Central Asia. *The Institute for European, Russian, and Eurasian Studies at The George Washington University*. URL: https://therussiaprogram.org/central_asia
6. Freeman, C., Helf, G., McFarland, A. (2023). *China Looks to Fill a Void in Central Asia*. Washington: US Institute of Peace.
7. Hamilton, R. E. (2024). China, Russia, and Power Transition in Central Asia. *Foreign Policy Research Institute*. URL: <https://www.fpri.org/article/2024/05/china-russia-and-power-transition-in-central-asia/>

8. Mendez, A. (2023). Russia's Backyard: China and Central Asia after the Invasion of Ukraine. In: Farhadi, A., Grzegorzewski, M., Masys, A. J. (eds.), *The Great Power Competition*, pp. 199–216. Cham: Springer.

9. President Kassym-Jomart Tokayev held a biltaral meeting with President Xi Jinping of China (2022). *Official website of the President of the Republic of Kazakhstan*. URL: <https://akorda.kz/en/president-kassym-jomart-tokayev-held-a-meeting-with-president-xi-jinping-of-china-1484612>

10. Sahakyan, M. (ed.) (2024). *Routledge Handbook of Chinese and Eurasian International Relations*. London: Routledge.

11. Šćepanović, J. (2020). Institutions, Cooperation, and Hegemony: a Comparative Analysis of Russia's Cooperative Hegemonic Strategy in Central Asia's Key Institutional Frameworks. *Asian Security*, № 17 (2), pp. 236–261. DOI: 10.1080/14799855.2020.1784877

12. Sim, L.-C., Aminjonov, F. (2022). Statecraft in the Steppes: Central Asia's Relations with China. *Journal of Contemporary China*, № 33 (148), pp. 618–633. DOI: 10.1080/10670564.2022.2136937

13. Statement of countries and international and regional organisations on the signing of the treaty between Tajikistan and Kyrgyzstan on the state border (2025). *Embassy of the Republic of Tajikistan in the People's Republic of China*. URL: <https://www.mfa.tj/en/beijing/view/16760/statement-of-countries-and-international-and-regional-organisations-on-the-signing-of-the-treaty-between-tajikistan-and-kyrgyzstan-on-the-state-border>

14. Sun, Yi. (2024). Necessitated by Geopolitics: China's Economic and Cultural Initiatives in Central Asia. In: Fang, Q., Li, X. (eds.), *China under Xi Jinping: A New Assessment*, pp. 145–164. Leiden University Press.

15. Wani, A. (2023). Amid Russia-Ukraine Conflict, Advantage China in Central Asia. *Observer Research Foundation Issue Brief*, № 672.

16. Working Together for a China-Central Asia Community with a Shared Future Featuring Mutual Assistance, Common Development, Universal Security, and Everlasting Friendship (2023). *Ministry of Foreign Affairs The Peoples Republic of China*. URL: https://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq_665435/2675_665437/3180_664322/3182_664326/202305/t20230519_11079941.html

17. Xi'an Declaration of the China-Central Asia Summit (2023). *News Central Asia*. URL: <https://www.newscentralasia.net/2023/05/20/xian-declaration-of-the-china-central-asia-summit/>

18. Yau, N. (2020). *Russia and China's Quiet Rivalry in Central Asia*. Philadelphia: Foreign Policy Research Institute.

19. Гольцов, А. (2024). Сучасна геостратегія Китаю у Центральній Азії. *Вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. Серія «Політологія. Соціологія. Право», № 3 (63), с. 35–40. DOI: 10.20535/2308-5053.2024.3(63).313492

20. Голянич, Б. (2023). Співробітництво Китаю з країнами Центральної Азії: сьогодення та перспективи. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*, № 13, с. 11–23. DOI: 10.31861/mediaforum.2023.13.11-23

21. Гончарук, А. (2017). *Суперництво Росії та Китаю за вплив у регіоні Центральної Азії. Висновки для України: аналітична записка*. Київ: Нац. ін-т стратег. дослідж.

22. Даниленко, С., Гальона, О. (2016). Політико-економічні пріоритети Китаю в Центральній Азії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія «Міжнародні відносини», № 1 (44/45), с. 13–21.

23. Деменко, О. (2021). Центральна Азія у зовнішньополітичній стратегії КНР 1992–2019 років. *Китай в період реформ і відкритості*: зб. наук. праць /за заг. ред. Н. Д. Городньої. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», Ін-т Конфуція Київського нац. лінгвіст. ун-ту, с. 217–237.

24. Морозюк, А. (2020). Інтереси Китаю в Центральній Азії на сучасному етапі. *Наукові записки студентів та аспірантів Національного університету «Острозька Академія»*. Серія «Міжнародні відносини», № 5, с. 267–277.

25. Романюк, Н., Шукалович, Ю. (2020). Особливості співробітництва Туркменістану й Китаю в енергетичній сфері. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, № 2 (8), с. 172–183. DOI: 10.29038/2524-2679-2020-02-172-183

REFERENCES

1. Bawa, J., Sheokand, A. (2023). China's Grand Strategy for Tajikistan: Challenges and Threats. *Asian Journal of Political Science*, № 31 (2), pp. 125–139. DOI: 10.1080/02185377.2023.2226880 (in English).
2. Bekmurzaev, N. (2025). Kyrgyzstan and Tajikistan Reach Historic Border Delimitation Agreement. *Eurasia Daily Monitor*, № 22. URL: <https://jamestown.org/program/kyrgyzstan-and-tajikistan-reach-historic-border-delimitation-agreement/> (in English).
3. Dadabae, T., Sonoda, S. (2023). Nudging not Nagging: Leveraging Mentorship and Patronage in Sino-Uzbek Relations, 2017–2022. *Journal of Contemporary East Asia Studies*, № 12 (1), pp. 110–147. DOI: 10.1080/24761028.2023.2252297 (in English).
4. Dickey, S. (2013). Rising China, Sinking Russia. *The Economist*, № 6, pp. 4–6 (in English).
5. Doolotkeldieva, A. (2023). Implications of Russia's War Against Ukraine for Central Asia. *The Institute for European, Russian, and Eurasian Studies at The George Washington University*. URL: https://therussiaprogram.org/central_asia (in English).
6. Freeman, C., Helf, G., McFarland, A. (2023). *China Looks to Fill a Void in Central Asia*. Washington: US Institute of Peace (in English).
7. Hamilton, R. E. (2024). China, Russia, and Power Transition in Central Asia. *Foreign Policy Research Institute*. URL: <https://www.fpri.org/article/2024/05/china-russia-and-power-transition-in-central-asia/>
8. Mendez, A. (2023). Russia's Backyard: China and Central Asia after the Invasion of Ukraine. In: Farhadi, A., Grzegorzewski, M., Masys, A. J. (eds.), *The Great Power Competition* (pp. 199–216). Cham: Springer (in English).
9. President Kassym-Jomart Tokayev held a bilateral meeting with President Xi Jinping of China (2022). *Official website of the President of the Republic of Kazakhstan*. URL: <https://akorda.kz/en/president-kassym-jomart-tokayev-held-a-meeting-with-president-xi-jinping-of-china-1484612> (in English).
10. Sahakyan, M. (ed.) (2024). *Routledge Handbook of Chinese and Eurasian International Relations*. London: Routledge (in English).
11. Šćepanović, J. (2020). Institutions, Cooperation, and Hegemony: a Comparative Analysis of Russia's Cooperative Hegemonic Strategy in Central Asia's Key Institutional Frameworks. *Asian Security*, № 17 (2), pp. 236–261. DOI: 10.1080/14799855.2020.1784877 (in English).
12. Sim, L.-C., Aminjonov, F. (2022). Statecraft in the Steppes: Central Asia's Relations with China. *Journal of Contemporary China*, № 33 (148), pp. 618–633. DOI: 10.1080/10670564.2022.2136937 (in English).

13. Statement of countries and international and regional organisations on the signing of the treaty between Tajikistan and Kyrgyzstan on the state border (2025). *Embassy of the Republic of Tajikistan in the People's Republic of China*. URL: <https://www.mfa.tj/en/beijing/view/16760/statement-of-countries-and-international-and-regional-organisations-on-the-signing-of-the-treaty-between-tajikistan-and-kyrgyzstan-on-the-state-border> (in English).

14. Sun, Yi. (2024). Necessitated by Geopolitics: China's Economic and Cultural Initiatives in Central Asia. In: Fang, Q., Li, X. (eds.), *China under Xi Jinping: A New Assessment*, pp. 145–164. Leiden University Press (in English).

15. Wani, A. (2023). Amid Russia-Ukraine Conflict, Advantage China in Central Asia. *Observer Research Foundation Issue Brief*, № 672 (in English).

16. Working Together for a China-Central Asia Community with a Shared Future Featuring Mutual Assistance, Common Development, Universal Security, and Everlasting Friendship (2023). *Ministry of Foreign Affairs The Peoples Republic of China*. URL: https://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq_665435/2675_665437/3180_664322/3182_664326/202305/t20230519_11079941.html (in English).

17. Xi'an Declaration of the China-Central Asia Summit (2023). *News Central Asia*. URL: <https://www.newscentralasia.net/2023/05/20/xian-declaration-of-the-china-central-asia-summit/> (in English).

18. Yau, N. (2020). Russia and China's Quiet Rivalry in Central Asia. *Philadelphia: Foreign Policy Research Institute* (in English).

19. Goltsov, A. (2024). Suchasna heostrategiia Kytaiu u Tsentralnii Azii (Contemporary Geostrategy of China in Central Asia). *Visnyk NTUU "Kyivskyi politekhnichnyi instytut". Serii "Politohiia. Sotsiologiia. Pravo" (Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute" "Political science, Sociology and law")*, № 3 (63), p. 35–40. DOI: 10.20535/2308-5053.2024.3(63).313492 (in Ukrainian).

20. Holianych, B. (2023). Spivrobitnytstvo Kytaiu z krainamy Tsentralnoi Azii: sohoden-
nia ta perspektyvy. (China's Cooperation with Countries of Central Asia: Present and Pros-
pects). *Mediaforum: analityka, prohnozy, informatsiinyi menedzhment (Mediarorum: Analy-
tics, Forecasts, Information Management: Collection of Research Articles)*, № 13, p. 11–23.
DOI: 10.31861/mediaforum.2023.13.11-23 (in Ukrainian).

21. Honcharuk, A. (2017). Supernytstvo Rosii ta Kytaiu za vplyv u rehioni Tsentralnoi Azii. Vysnovky dlia Ukrainy: analitychna zapyska. (Russia and China's Rivalry for Influence in Central Asia. Conclusions for Ukraine. Policy brief). Kyiv: The National Institute for Strategic Studies (in Ukrainian).

22. Danylenko, S., Halona, O. (2016). Polityko-ekonomichni priorytety Kytaiu v Tsen-
tralnii Azii (The Political and Economic Priorities of China in Central Asia). *Visnyk Kyivskoho
natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Serii "Mizhnarodni vidnosyny" (Bu-
lletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. International Relations)*, № 1 (44/45),
p. 13–21 (in Ukrainian).

23. Demenko, O. (2021). Tsentralna Aziia u zovnishnopolitychnii stratehii Kytaiu 1992–
2019 rokiv (Central Asia in the 1992–2019 Foreign Policy Strategy of China). *Kytai v period
reform i vidkrytosti: zbirnyk naukovykh prats (China in the period of reform and opening
up: a collection of scientific papers)*. Kyiv: SI "Institute of World History of the National
Academy of Sciences of Ukraine", Confucius Institute of Kyiv National Linguistic University,
p. 217–237 (in Ukrainian).

24. Moroziuk, A. (2020). Interesy Kytaiu v Tsentralnii Azii na suchasnomu etapi (China's Interests in Central Asia at the Current Stage). *Naukovi zapysky studentiv ta aspirantiv Natsionalnoho Universytetu "Ostrozka Akademiia". Seriiia "Mizhnarodni vidnosyny"* (Scientific Notes of Students and Postgraduates. Series "International Relations"), № 5, p. 267–277 (in Ukrainian).

25. Romaniuk, N., Shukalovych, Yu. (2020). Osoblyvosti spivrobitnytstva Turkmenistanu y Kytaiu v enerhetychnii sferi (Features of Cooperation between Turkmenistan and China in the Energy Sector). *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii* (International Relations, Public Communications and Regional Studies), № 2 (8), p. 172–183. DOI: 10.29038/2524-2679-2020-02-172-183 (in Ukrainian).

Матеріал надійшов до редакції 17.06.2025 р.